

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

Καθ. Francis Croissant

Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Paris I - Panthéon - Sorbonne

α ήθελα κατ' αρχάς να ευχαριστήσω θερμά τους οργανωτές αυτής της Ημερίδας. Είναι πράγματι τιμή για μένα, αλλά και προσωπική χαρά, το γεγονός ότι επιλέχθηκα για να τιμήσω μαζί σας το έργο του Jean Marcadé, και φυσικά θα μιλήσω για τους Δελφούς. Εκεί είχα για πρώτη φορά την ευκαιρία να εργαστώ στο πλευρό του, εκεί αισθάνθηκα να μεγαλώνει ο θαυμασμός μου γι' αυτόν, εκεί αναπτύχθηκε σιγά-σιγά, μέσω της συχνά ανυπότακτης και ενίοτε αποθαρρυντικής επαφής με τα αρχαία μάρμαρα, αυτό το μείγμα συννενοχής, ευγενούς άμιλλας και αμοιβαίου σεβασμού, το οποίο θα μου επιτρέψει να αποκαλέσω φίλια μας. Στους Δελφούς ενσάρκωσε επίσης για μένα, με τον πιο άμεσο τρόπο, τη συνέχεια μιας επιστημονικής παράδοσης, την οποία εγκαινίασε η πρωτοπόρος μορφή του Pierre de La Coste-Messelière, που ήταν δάσκαλός του και του οποίου είχα την τύχη να είμαι κι εγώ ένας από τους τελευταίους μαθητές. Φτάνοντας στην Αθήνα το 1946, ο Jean Marcadé συμμετείχε ήδη από την επόμενη χρονιά στις εργασίες που η Γαλλική Σχολή αναλάμβανε και πάλι στον χώρο, κάτω από ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες. Αμέσως εκδηλώθηκαν η ενστικτώδης προτίμησή του για τη δυσκολία και η ασυγκράτητη κλίση του για την ομαδοποίηση των *membra disjecta*, χάρη στις οποίες, καθ' όλη τη διάρκεια της καριέρας του, κάθε πέρασμα του από μια αποθήκη γλυπτών θα μεταφράζεται αναπόφευκτα σε μια απλούστευση του ευρετηρίου. Έχοντας αναλάβει τη μελέτη των γλυπτών της Θόλου της Μαρμαριάς, από τα ωραιότερα αλλά και πιο αποσπασματικά σύνολα που μας έδωσε η ανασκαφική έρευνα, αρχίζει ήδη από το 1947 να εκτελεί συγκελλήσεις, μερικές από τις οποίες θα φανερώσουν όλα τα μυστικά τους μόνον αρκετά χρόνια αργότερα. Ωστόσο, δεν απορροφήθηκε ολοκληρωτικά από αυτή τη μελέτη, που θα απαιτούσε οπωσδήποτε μια μακρόχρονη και επίπονη εργασία. Αφιερώνεται συγχρόνως σε μια

τελείως διαφορετική έρευνα, την οποία του εμπιστεύεται ο Pierre Amandry. Η δημοσίευση ενός ξεχωριστού αντικειμένου, ενός κρητικού χάλκινου κράνους με ανατολίζουσα διακόσμηση, που βρέθηκε κατά την εκπόνηση εργασιών καθαρισμού στο βόρειο τμήμα του ιερού, τού παρέχει το υλικό για ένα πρώτο άρθρο στο *BCH* του 1949. Η μελέτη αυτή, η οποία ακόμη και σήμερα συνεχίζει να αποτελεί ορόσημο, εντυπωσιάζει αμέσως με την ακρίβεια της περιγραφής, την αυστηρότητα της τεχνικής ανάλυσης και την κριτική σκέψη στην τεχνολογική και εικονογραφική ερμηνεία. Με μια σύνθεση, που λίγοι θα επιδείξουν στη συνέχεια, ο Jean Marcadé αρνούνται, εύλογα, να ταυτίσει με την Ευρώπη τη «θεά με τον ταύρο», που εικονίζεται πάνω στο κράνος, και

Ειγ. 1: Καρνάτις από τον Θησαυρό των Κνιδίων, Μουσείο Δελφών, αρ. ευφ. 1952 (Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, Ph. Collet)

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

πρότεινε μια υψηλή χρονολογία, στο δεύτερο τέταρτο του 7ου αιώνα π.Χ., την οποία επιβεβαιώνουν οι πιο πρόσφατες έρευνες για την Πρώιμη Αρχαϊκή Εποχή.

Επανερχεται ωστόσο σύντομα στη μαρμαρίνη γλυπτική και πάλι στο πλευρό του Pierre de La Coste-Messelière. Κατά την εκπαφή, που πραγματοποιούν μαζί το 1949 και το 1952, των κομματιών που είχαν θραφτεί κατά τη διάρκεια του πολέμου, ανακαλύπτει πολλές νέες συγκολλήσεις, οι οποίες αλλάζουν θεαματικά την όψη πολλών μεγάλων μορφών της αρχιτεκτονικής πλαστικής των Δελφών. Αυτές οι ανακαλύψεις θα αποτελέσουν αμέσως αντικείμενο ενός άρθρου για το *BCH* του 1953, γραμμένου από κοινού με τον La Coste-Messelière. Κυρίως, αποκαταστάθηκε ο αριστερός ώμος και ο λαιμός μιας από τις Καρυάτιδες που αποδίδονται στον Θησαυρό των Κνιδίων (εικ. 1), με αποτέλεσμα το άγαλμα να αποσυνδεθεί οριστικά από την κεφαλή με τον κάλαθο, που έως τότε αποδιδόταν άδικα σε αυτό. Επίσης αναγνωρίστηκαν στις αποθήκες διάφορα θραύσματα, που συμπληρώνουν τις εναέτιες μορφές του ναού των Αλκμεωνιδών. Η Νίκη-ακρωτήριο ανακτά ολόκληρο το πρόσωπό της (εικ. 2), η άμεση συγγένεια του οποίου με την κόρη 681 του Μουσείου Ακροπόλεως επιβεβαιώνει σαφώς την υπόθεση απόδοσης των αετωμάτων στο εργαστήριο του Αντήνορα.

Όμως ο Jean Marcadé δεν σταμάτησε να εργάζεται πάνω στα γλυπτά της Μαρμαριάς. Απόδειξη αυτού αποτελούν, αφ' ενός ένα μεγάλο άρθρο στο *BCH* του 1955, όπου παρουσιάζονται «αδημοσίευτα γλυπτά» μεταξύ των οποίων τα υπολείμματα ενός μεγάλου αγάλματος Αθηνάς και, αφ' ετέρου, μια θεαματική συγκόλληση, που επιτρέπει για πρώτη φορά τη σύνδεση δύο μορφών μιας μετόπης της εξωτερικής περιστασης της Θόλου και επομένως την αποκατάσταση της σύνθεσής της. Τα ανάγλυφα της Θόλου της Μαρμαριάς είχαν τεμαχιστεί συστηματικά, πιθανότατα κατά την παλαιοχριστιανική εποχή, προκειμένου να καταλήξουν σε ασβεστοκάμινο. Αποτελούσαν επομένως ένα από τα πιο απελπιστικά σύνολα της δελφικής αρχαιολογίας. Όλες οι απόπειρες ταξινόμησης από την εποχή της ανασκαφής είχαν αποβεί άκαρπες, ενώ πολλές αβεβιαίτητες παρέμεναν σχετικά με την από-

δοση των αναγνωρίσιμων κομματιών στη Θόλο ή σε ένα άλλο από τα μνημεία με γλυπτό διάκοσμο του Ιερού της Αθηνάς, δηλαδή τον Δωρικό Θησαυρό ή τον Θησαυρό της Μασσαλίας. Ο Jean Marcadé θα γράψει αργότερα, με αυτή την αίσθηση λιτότητας που τον χαρακτηρίζει: «Το να συγκροτήσει κανείς ομάδες θραυσμάτων, που να αντιστοιχούν σε καθένα από τα τρία αυτά κτήρια, δεν είναι τόσο εύκολο, όσο θα μπορούσε να πιστέψει κανείς». Αν ήταν τότε γενικά αποδεκτό, ότι η μεγάλη ζωφόρος της Θόλου έφερε παράσταση Αμαζονομαχίας και Κενταυρομαχίας, η ερμηνεία των μερικά αποκατεστημένων κορμών παρέμενε δύσκολο εγχείρημα, ενώ η παντελής σχεδόν απουσία κομματιών από το βάθος των αναγλύφων καθιστούσε αδύνατη την ένταξή τους σε μια οποιαδήποτε σύνθεση. Να σημειώσουμε επιπλέον, ότι οι γλύπτες είχαν με εξαιρετική επιδεξιότητα επιχειρήσει να αποσυνδέσουν όσο το δυνατόν περισσότερες τις μορφές από το βάθος του αναγλύφου. Αυτό είχε ως

Εικ. 2: Νίκη - ακρωτήριο του ναού του Απόλλωνα των Αλκμεωνιδών, Μουσείο Δελφών, αρ. ευφ. 1872 (Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, J. Marcadé)

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

αποτέλεσμα μερικές από αυτές να έχουν ήδη στηθεί σε βάσεις, σαν ολόγλυφα αγαλματίδια, προκειμένου να εκτεθούν στις αίθουσες του Μουσείου.

Υπό αυτές τις συνθήκες, η σύνδεση του κορμού ενός γυμνού πολεμιστή με αυτόν μιας γυναικείας ντυμένης μορφής, που αναγνωρίστηκε το 1959, αποτελεί μια μέγιστη ανακάλυψη, ακόμα πιο εντυπωσιακή, αν σκεφτεί κανείς ότι το σημείο επαφής μεταξύ των δύο κορμών περιορίζεται σε μια πολύ μικρή επιφάνεια στο ύψος των μηρών. Παρά την απουσία και του παραμικρού ίχνους από το βάθος του αναγλύφου, ακόμα και αυτό το τόσο περιορισμένο σημείο επαφής τού ήταν ωστόσο αρκετό για να καθορίσει την ακριβή θέση των δύο κορμών και για να τους εγγράψει σε μια χιαστή σύνθεση, όπου αναγνωρίζει κανείς αμέσως τη βίαιη μονομαχία μεταξύ ενός Έλληνα και μιας Αμαζόνας (εικ. 3). Κατέστη έτσι δυνατή η αποκατάσταση, έστω και σχεδιαστική, μιας ολόκληρης μετόπης. Οι συνέπειες αυτής της ανασύστασης για την ιστορία της τέχνης είναι σπουδαίες, δεδομένου ότι επιτρέπει επί τέλους μια σφαιρική ανάλυση της εικονογραφίας και της τεχνοτροπίας των μορφών, ικανή να προσδιορίσει στο *BCH* του 1961 τη σωστή θέση των γλυπτών της Θόλου στην ελληνική τέχνη των αρχών του 4ου

Εικ. 3: Θόλος, μεγάλη μετόπη, Έλληνας και Αμαζόνα
(Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, E. Séraf)

Εικ. 4: Θόλος, μετόπη, Μουσείο Δελφών, αρ. ενφ. 3168
(Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, P. Amandry)

αιώνα και να προβάλλει, μεταξύ άλλων, την άμεση συγγένειά τους με τα γλυπτά του Ναού του Ασκληπιού στην Επίδαυρο.

Τριάντα χρόνια αργότερα, μια άλλη θεαματική συγκόλληση θα έρθει να επιβεβαιώσει με έμφαση την ακρίβεια αυτής της ανάλυσης. Πρόκειται για μια μετόπη, που είχε βρεθεί το 1895, και η σύνθεση της οποίας θεωρούνταν αρκετά καλά γνωστή. Εκτός του ότι διατηρούσε κατ' εξαίρεση ολόκληρο το βάθος του αναγλύφου, η μετόπη αυτή έφερε και την άθικτη παράσταση ενός υπέροχου αφηνιασμένου αλόγου (εικ. 4). Ήδη από το 1949, ο Jean Marcadé είχε ανασυνθέσει από τρία θραύσματα έναν γυμνό ανδρικό κορμό σε όψη τριών τετάρτων από πίσω, ο οποίος στηριζόταν βίαια στο έδαφος. Η περίεργη στάση του κορμού αυτού δεν είχε πάψει να τον απασχολεί από τότε. Η λύση τού φανερώθηκε ξαφνικά αρκετά χρόνια αργότερα, όταν, με την ακούραστη περιέργεια που είχε πάντα για τα μάρμαρα των Δελφών, ξανάρχισε τη μελέτη των σωζόμενων πλακών. Η πλάγια επιφάνεια θραύσης στον αριστερό μηρό της ανδρικής μορφής εφαρμόζε ακριβώς πάνω στην απόκρουση, που είναι ορατή στα καπούλια του αλόγου, την ορμή του οποίου προσπαθεί προφανώς να συγκρατήσει. Η συγκόλληση αυτή έδινε στη σκηνή, ως δια μαγείας, μια δραματική ένταση. Στο άρθρο που δημοσίευσε το 1979 στο *CRAI*, ο Jean Marcadé θα μπορέσει να αναφέρει

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

σχετικά το προηγούμενο της μετόπης του Ηρακλή με τον Ταύρο από την Ολυμπία.

Προκειμένου να εξηγήσει αυτή την εκπληκτική διαίσθηση, που χαρακτηρίζει όλο το έργο του τόσο στους Δελφούς όσο και αλλού, ο ίδιος επικαλούνταν πολύ ταπεινά την «τύχη», και νομίζω ότι η λέξη «μαγεία» που μόλις χρησιμοποίησα μπορεί να σοκάρει αυτό το εξαιρετικά ορθολογικό πνεύμα. Αλλά έπρεπε με κάποιο τρόπο να μεταφράσω αυτό που ένοιωσαν όλοι, όσοι τον έχουν δει να εργάζεται μέσα σε μια αποθήκη γλυπτών. Και θα μου αναγνωρίσετε ότι ο χαρακτηρισμός μου είναι σχετικά μετριοπαθής σε σύγκριση με αυτό που ακόμα και σήμερα ακούω να μου λέει τόσο απλά ο αρχιφύλακας του Μουσείου της Θάσου: «Πραγματικά ο κύριος αυτός είναι διάβολος!».

Όποια κι αν είναι η εξήγηση που θα επιλέξει να δώσει κανείς, είναι πάντως γεγονός ότι στους Δελφούς –μιας και οφείλω να περιοριστώ σε αυτόν τον χώρο– δεν υπάρχει γλυπτό που να μη μεταμορφώθηκε μέσα από τη ματιά ή το άγγιγμά του, που να μην αναθεωρήθηκαν η ερμηνεία και η σημασία του από τη σκοπιά της ιστορίας της τέχνης.

Όπως μαρτυρεί η εκπληκτική συγκόλληση, που πραγματοποιήθηκε μόλις το 1986, ενός κορμού Αμαζόνας σε ένα θραύσμα πλάκας, πολύ μικρό, δυστυχώς, για να επιτρέψει μια συγκεκριμένη ερμηνεία, οι μετόπες της Θόλου δεν έπαψαν ποτέ να τον απασχολούν. Αλλά, το πιο λαμπρό παράδειγμα αναθεώρησης παραδεδωμένων ερμηνειών είναι βέβαια το διάσημο σύμπλεγμα των λεγόμενων «Χορευτριών» του ακάνθινου κίονα (εικ. 5). Αν και εδώ αναμείχθηκε ο «διάβολος», πρέπει να πούμε ότι επρόκειτο για ένα διάβολο μεθοδικό και υπομονετικό, που ήξερε πάντα να διατηρεί τα προσχήματα της επιστημονικής ακρίβειας. Για να μιλήσουμε όμως πιο σοβαρά, πρέπει να υπογραμμίσουμε ότι τα αποτελέσματα, που παρουσιάστηκαν το 1974 σε ένα θεμελιώδες άρθρο στον Τιμητικό Τόμο για τον Georges Daux, αποτέλεσαν την κατάληξη μιας μακρόχρονης εργασίας ταύτισης, ομαδοποίησης και παρατήρησης θραυσμάτων. Ήδη από το 1952 είχαν γίνει σημαντικές συμπληρώσεις στις μορφές. Κυρίως είχαν αποκατασταθεί ορισμένα τμήματα βραχιόνων.

Όσπου, το 1972, νέες ανακαλύψεις θα συμπληρώσουν πολλά χαμένα κομμάτια του παζλ και θα του επιτρέψουν τελικά να κατανοήσει και να ανασυνθέσει με ακρίβεια τη χειρονομία των «Χορευτριών». Οι συγκολλήσεις αυτές, που αποκατέστησαν τους βραχιόνες των τριών μορφών και άλλαξαν θεαματικά το γενικό ύφος τους, υλοποιήθηκαν γρήγορα χάρη στη δεξιοτεχνία μιας ομάδας συντηρητών, η οποία, δεν μπορώ παρά να θυμηθώ με ιδιαίτερη συγκίνηση, ότι τελούσε υπό τη διεύθυνση του αείμνηστου Στέλιου Τριάντη. Στην πραγματικότητα, αναθεωρήθηκαν όλα όσα θεωρούνταν έως τότε καθιερωμένα σχετικά με τη στάση των μορφών και που τους είχαν στοιχίσει το διάσημο προσωνύμιο «Χορεύτριες». Δεν έχω την πρόθεση να επαναλάβω εδώ αυτό που ο Jean Marcadé έδειξε πολύ καλά στο άρθρο του. Ας θυμηθούμε μόνον, ότι η στάση αυτή των μορφών, μακράν του να αντιστοιχεί, όπως πιστεύαμε, στον γοργό στροβιλισμό μιας χορευτικής κίνησης, έμοιαζε στην πραγματικότητα σαν να συνοδεύει την κάθετη φορά του ακάνθινου κίονα, ενώ τόνιζε συγχρόνως την αρχιτεκτονική λειτουργία των τριών μορφών. Επρόκειτο στην ουσία για εναέριες καρδιάδες, τα πόδια των οποίων δεν ακουμπούν σε κανένα έδαφος, ενώ τα χέρια τους, περιστρεφόμενα με χάρη, μοιάζουν να στηρίζουν χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια τον βαρύ λέβητα του χάλκινου τρίποδα, ανάμεσα στα πόδια του οποίου αυτές εμφανίζονται αυστηρά περιχαρακωμένες. Επομένως, όφειλε να δει κανείς με νέο μάτι όχι μόνον τις λεγόμενες «Χορεύτριες» αλλά και ολόκληρο το μνημείο, το οποίο αποκτούσε πλέον μια καινούρια σημασία και θέση στην ιστορία της ελληνικής τέχνης (εικ. 6).

Είχα την τύχη να ζήσω από κοντά και διατηρώ ακόμα πολύ ζωντανή την ανάμνηση μιας τέτοιας αποφασιστικής στιγμής, όταν η ανακάλυψη, μέσα σε μια μάζα ανώνυμων θραυσμάτων, δύο κομματιών που συγκολλούνταν, τού επέτρεψε να συμπληρώσει το δεξί λυγισμένο βραχίονα ενός από τα αγάλματα και κυρίως να αποκαταστήσει τον τρόπο στερέωσής του. Η ανακάλυψη αυτή ήρθε ξαφνικά να δώσει απάντηση σε ερωτήματα, που είχε θέσει είκοσι χρόνια πριν. Εκείνη τη χρονιά, από μια ειρωνεία της τύχης, σαν αυτά τα

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

πάμπολλα παραδείγματα που προσφέρει η ιστορία της αρχαιολογίας, η μελέτη του συμπλέγματος των «Χορευτριών» δεν ήταν το κύριο αντικείμενο της αποστολής του στους Δελφούς. Είχε έρθει με δική μου παράκληση, με μια γενναιοδωρία την οποία θα ήθελα για άλλη μια φορά να επαινέσω, για να με βοηθήσει να εξετάσω τα αδημοσίευτα και υποτιθέμενα «ύστερα» μάρμαρα, που μου είχε αναθέσει η Σχολή να δημοσιεύσω ήδη από το 1967 και για τα οποία αναρωτιόμουν τότε, μήπως ορισμένα από αυτά αποτελούσαν τα αποσπασματικά υπολείμματα των χαμένων αετωμάτων του ναού του 4ου αιώνα. Φυσικά, η παρουσία του υπήρξε, ως συνήθως, «μαγική» και ας μου συγχωρήσει που καταφεύγω πάλι σε αυτή την μη ορθολογική έννοια. Κατ' αρχήν, επιβεβαιώθηκε

η βασική υπόθεση, χάρι στη συσχέτιση του κεφαλιού και του κορμού του Διονύσου του δυτικού αετώματος. Και, οφείλω να πω, ότι η αμέριστη εμπιστοσύνη του σε αυτό το σημείο, πριν ακόμα ταυτίσει ο ίδιος τον αριστερό ώμο του γλυπτού και προσφέρει έτσι λίγο αργότερα μια επιπλέον επιβεβαίωση, με βοήθησε σημαντικά από τότε να αγωνιστώ ενάντια σε ένα γενικό σκεπτικισμό. Από εκεί και πέρα οι ανακαλύψεις πολλαπλασιάστηκαν. Μέσα από το υλικό των αποθηκών και τα ανώνυμα θραύσματα, που ήταν διάσπαρτα στους λιθοσωρούς του ιερού και έρχονταν συχνά να συμπληρώσουν τα ήδη γνωστά θραύσματα, συγκεντρώσαμε, σε λιγότερο από μία εβδομάδα, μια εκατοντάδα κομματιών, τα τεχνικά χαρακτηριστικά, η τεχνοτροπία και κάποιες εικονογραφικές λεπτομέ-

Εικ. 5: Οι «Χορεύτριες» (Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, G. de Miré)

Εικ. 6: Οι «Χορεύτριες» μετά τις συγκολλήσεις των βραχιόνων από τον J. Marcadé (Φωτ. Γαλλικής Αρχαιολογικής Σχολής Αθηνών, Ph. Collet)

Ο JEAN MARCADÉ ΣΤΟΥΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

ρειες των οποίων, επέβαλαν την απόδοσή τους σε ένα αετωματικό σύνολο. Νομίζω θα θυμάται, όπως κι εγώ, τη χαρούμενη έκπληξή μας όταν ένα βράδυ, μετά από μια κουραστική αλλά αποδοτική μέρα που είχαμε περάσει στην αποθήκη «ανακρίνοντας» τα μάρμαρά μας, ανεβαίναμε από το Μουσείο τη μικρή απότομη σκάλα, που γνωρίζουν καλά όσοι έχουν εργασθεί στους Δελφούς. Τότε, πάνω στη μικρή πλατεία μπροστά από το σπίτι της Σχολής, ανακαλύψαμε με την ίδια ματιά ένα θραύσμα πλίνθου λαξευμένης σε μορφή βράχου, ενός τύπου που είχαμε πλέον κάθε λόγο να αποδώσουμε στα αετώματα του Ναού. Φτωχό θραύσμα, είναι αλήθεια, πολύ αποσπασματικό και εκ πρώτης όψεως λίγα υποσχόμενο, που όμως περίμενε εκεί, ως φαίνεται, από την εποχή της ανασκαφής να ενδιαφερθεί κάποιος γι' αυτό. Ήταν όμως αρκετό

εκείνη τη μέρα για να μας φτιάξει το κέφι, ενώ συγχρόνως μας καλούσε να διαλογιστούμε πάνω στη σχετικότητα κάθε έρευνας και κάθε ανακάλυψης στην αρχαιολογία.

Είναι για στιγμές τέτοιας πνευματικής και ανθρωπιστικής ποιότητας που θα ήθελα, τελειώνοντας, να πω ένα μεγάλο «Ευχαριστώ» στον Jean Marcadé, εκ μέρους μου και εκ μέρους όλων αυτών που είχαν την τύχη να επωφεληθούν, όπως κι εγώ, από την άμεση παρουσία και τις συμβουλές του, στο Μουσείο των Δελφών και αλλού. Το έργο του, που προσπάθησα να σκιαγραφήσω εδώ, δεν έχει ανάγκη από τα εγκώμιά μας. Τα μάρμαρα των Δελφών, που τόσο συχνά μεταμόρφωσε και συνεισέφερε τόσο πολύ στην κατανόησή τους, μου φαίνονται ότι είναι οι πιο εύγλωττοι μάρτυρες.

TA KEIMENA TOY JEAN MARCADÉ GIA TOYΣ ΔΕΛΦΟΥΣ

- BCH* 73 (1949), “Un casque crétois trouvé à Delphes”, 421-436.
- BCH* 77 (1953), Pierre de La Coste-Messelière et Jean Marcadé, “Corèes delphiques”, 346-373.
- BCH* 79 (1955), “Sculptures inédites de Marmaria” (Delphes), 379-418.
- BCH* 85 (1961), Paul Bernard et Jean Marcadé, “Sur une métope de la Tholos de Marmaria à Delphes”, 447-473.
- BCH* 96 (1972), Fr. Croissant et J. Marcadé, “Sculptures des frontons du temple du IVe siècle”, 887-895.
- Mélanges helléniques offerts à Georges Daux* (1974), “Les bras des Danseuses”, 239-254.
- BCH* Suppl. IV, *Etudes Delphiques* (1977), “Apollon Mitréphoros”, 389-408; J. Marcadé et G. Roux, “Tables et plateaux chrétiens en marbre découverts à Delphes”, 453-455.
- Bulletin de la classe des Beaux-Arts, Académie Royale de Belgique*, 59 (1977), “Observations sur les sculptures décoratives de la Tholos de Marmaria à Delphes”, 142-151.
- CRAI* 1979, “Les métopes mutilées de la Tholos de Marmaria à Delphes”, 151-170.
- BCH* 105 (1981), dans P. Amandry, “Chronique delphique, X : Au Musée”, 756-762.
- Hommage à L. Lerat*, II (1984), “Eros endormi à Delphes”, 567-575.
- BCH* 110 (1986), “Nouveaux fragments de plaque d’une métope de la Tholos de Marmaria à Delphes”, 625-632.
- dans H. Kyrieleis (éd.), *AKGP*, II (1986), “Les sculptures décoratives de la Tholos de Marmaria à Delphes: état actuel du dossier”, 169-173.
- Guide de Delphes. Le Musée* (1991), Fr. Croissant et J. Marcadé, “La sculpture en pierre”, 29-76.

Κατάλογος Φωτογραφιών:

Εικ. 1: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. R 2827,16

Εικ. 2: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. 21009

Εικ. 3: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. 30074

Εικ. 4: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. R 1368,04

Εικ. 5: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. 22313

Εικ. 6: Φωτ. ΓΑΣ, αρ. αρν. 46508

